

Bergen op Zoom vroeger

Wie tot voor kort informatie zocht over de vroegste geschiedenis van West Brabant hield aan zijn speurtocht een lichte kater over. Over de omringende gebieden verschenen diepgravende studies, maar het westen van Noord-Brabant bleef een witte vlek. Soms letterlijk: kaarten suggereerden dat het gebied aan het begin van de Middeleeuwen volkomen leeg was.

Gebied Bergen op Zoom

Het gebied rondom Bergen op Zoom ligt op de grens van de hogere Brabantse gronden en de lager gelegen terreinen van de Scheldedelta. Het hoger gelegen deel loopt naar het noorden geleidelijk af. Langs de lijn Ossendrecht-Halsteren is er een zeer steile overgang van het hoge naar het lage land. Dit verschijnsel is reeds lang bekend onder de naam terrasrand of Zoom. Het hoogteverschil loopt op sommige plaatsen op tot wel 20 meter. Op het hoger gelegen deel komen rondom Bergen op Zoom, ten zuiden ervan en rondom Rucphen-Schijf stuifzandafzettingen voor die het gebied een duinreliëf bezorgden, waardoor plaatselijk grote hoogteverschillen voorkwamen.

Het noordelijk deel van het latere Markiezaat lag aanzienlijk lager. Het zuidelijk gebied werd al in de 12e eeuw doorsneden door de Roosendaalse Vliet, de Wouwsebeek en enkele zijbeekjes. De eerste bewoning in dit gebied komt in de 12e eeuw voor rond deze beekdalen en vlak bij de terrasrand. We kunnen ervan uitgaan dat het gebied pas sinds de 12e eeuw in ontwikkeling is gekomen en dat het land slechts dun bewoond was en dan nog voornamelijk langs de eerder genoemde terrasrand en langs de beekdalen. Waarschijnlijk trof men hier een grotendeels agrarische samenleving aan. Er zijn nauwelijks geschreven bronnen over deze periode bewaard gebleven, slechts een tiental oorkonden over deze periode tot 1180.

Ook zijn er tot op heden nog te weinig gedetailleerde bodemvondsten gedaan om een waarheidsgetrouw beeld te schetsen van de bewoningsgeschiedenis uit die periode. Daarbij komt nog dat vele bodemsporen in de 19e en 20e eeuw vernield zijn door bebossing, ruilverkavelingen en verstedelijking. Voor de lager gelegen gebieden geldt bovendien dat vele overstromingen de bodemgesteldheid veranderd hebben. Zowel de vermeldingen in de geschreven bronnen als de schaarse archeologische vondsten wijzen erop dat Bergen op Zoom, Borgvliet, Hildernisse, Ossendrecht en de nederzetting Gageldonk onder Wouw, tot de oudste vestigingsplaatsen behoren in westelijk Noord-Brabant. Van omstreeks 1250 of kort daarna dateren Gastel, Halsteren, Noordgeest, Wouw, Woensdrecht en Zuidgeest. De andere plaatsen binnen de Heerlijkheid, later Markiezaat van Bergen op Zoom, zijn van latere datum. Binnen dit gebied speelde al in de 13e eeuw de jonge, snel groeiende stad Bergen op Zoom een voorttrekkende en stimulerende rol.

Land van Breda

Het land van Bergen op Zoom maakte tot 1287 deel uit van de Heerlijkheid Breda. In het land van Breda, dat globaal het grootste deel van het huidige West Brabant omvatte, werd de scepter gezwaid door de Heren van Breda, zoals Gerard van Breda (+ 1125), Godfried I van Breda, die omstreeks 1160 kinderloos overleed en opgevolgd werd door zijn broer Hendrik II van Breda. Hendrik II werd opgevolgd door zijn zoon Godfried II van Breda, gehuwd met Ludgard van Perk, op zijn beurt opgevolgd door Godfried III van Breda, gehuwd met Mathilde van Bethune.

Hij overleed in 1227. Men kan stellen dat de Heerlijkheid van Breda als rechtsgebied in deze periode ontstond. Tevoren was het land onbepaald bezit van Godfried II die het omstreeks 1198 opdroeg aan de Hertog van Brabant. Godfried III ontving het land en de uitbreiding van dat gebied in leen van de Hertog. Zo ontstond de Heerlijkheid Breda als hertogelijk leen en dat als zodanig bleef bestaan tot 1795. De opvolging van vader op zoon als Heer van Breda ging verder via Godfried IV, in 1246 opgevolgd door zijn broer Hendrik IV, opgevolgd door zijn zoon Hendrik V, gehuwd met Sophia Berthout. Deze Hendrik V overleed in 1268. Zijn opvolging zal voor de verdere geschiedenis van onze streek van belang zijn en uiteindelijk resulteren in de scheiding van het land van Breda en dat van Bergen op Zoom in 1287.

Door het vroegtijdig overlijden van Hendrik V van Breda, hij was pas 18 jaar, volgde zijn zuster Elisabeth hem in rechte op. Zij trouwde omstreeks 1268 met Arnoud van Leuven, Heer van Gaasbeek, familie van de hertogen van Brabant. Dit echtpaar had geen wettige kinderen. Arnoud kreeg door zijn huwelijk met Elisabeth de titel Heer van Breda.

1287, het jaar van de scheiding

Het kinderloos huwelijk van Arnoud van Leuven en Elisabeth van Breda veroorzaakte al voor hun overlijden een strijd tussen de mogelijke erfgenamen, die meenden recht te hebben op een deel van de erfenis.

Die strijd ontbrandde in feite al na het overlijden van Elisabeth in 1281.

Hierbij speelden twee erfgenamen een belangrijke rol: Raso van Gaveren-Liedekerke en Gerard van Wezemaal. Arnoud van Leuven trad na het overlijden van zijn vrouw Elisabeth als landsheer en als vruchtgebruiker van het land van Breda op tot aan zijn overlijden in 1287. Raso van Gaveren-Liedekerke was intussen aanspraak gaan maken op de titel Heer van Breda. De definitieve verdeling van het land van Breda werd door hertog Jan I van Brabant in een akte van 22 juni 1287 geregeld.

Daarbij werd bepaald dat de erfenis in gelijke porties zou worden verdeeld en dat deze verdeling in zou gaan bij het overlijden van Arnoud. Deze overleed kort daarop: 30 juli 1287, zodat de verdelingsakte van kracht werd. In grote lijnen komt het erop neer dat Raso het gebied kreeg dat globaal overeenkomt met de latere Baronie van Breda (met uitzondering van het later verworven dorp Dongen) en Gerard de stad Bergen op Zoom met omgeving, het dorp Wouw en de Heerlijkheden Woensdrecht en Ossendrecht en de daarbij behorende woeste gronden. Ook kregen zij beiden het bestuur over een gezamenlijk gebied: het gemene land. Hierin lagen onder meer Steenberg, Oud Gastel, Oudenbosch, Hoeven en de daarbij behorende woeste en onbedijkte gebieden. De Heerlijkheid van Bergen op Zoom was aldus een feit.

Gerard van Wezemaal werd hiervan de eerste Heer. Dat betekende voor hem een belangrijke uitbreiding van zijn bezit en machtsgebied.

De Heerlijkheid

De Heerlijkheid maakte sinds 1287 een groeiproces door. Bepalende factoren hierbij waren in eerste instantie de uitgifte van woeste gronden, de verdeling van het gemeenschappelijke land in 1458, de bedijkingen en de aankoop van Heerlijkheden. De situatie in 1287 was niet duidelijk begrensd. Volgens de verdelingsakte kreeg Gerard van Wezemaal de Heerlijkheid Bergen op Zoom, die kleiner was dan het land van Breda. Naar het noorden was het land niet scherp begrensd. Dat nog grotendeels onbedijkt gebied onderging onder invloed van het water regelmatig veranderingen. Toch werd dit gebied in de latere periode van belang. Na bedijking ontstonden er kleigebieden waar de Heer van Bergen op Zoom belangrijke

inkomsten uit kon verwerven. Al in de 13e eeuw waren er nederzettingen gesticht na inpoldering van gebieden zoals Heer Boudenspolder en het Noordland en het Zuidland bij Bergen op Zoom; polders onder Borgvliet, Hildernisse, Woensdrecht en Ossendrecht; in het gezamenlijk bestuurd gebied voornamelijk onder Steenbergen.

In de 14e eeuw namen deze bedijkingen toe, zowel onder Halsteren (Oud Beymoer, 1319) als onder Steenbergen (Oud Kromwiel). Daarbij kwamen de uitgiften van woeste gronden, waar na ontginning verschillende plaatsen zijn gesticht, zoals: Voornseinde, Rucphen en Zegge.

Gemene land

De belangrijkste aanwinst in de volgende periode werd zonder twijfel gevormd door de verdeling van het 'gemene land' in 1458. Meer dan anderhalve eeuw hadden de Heren van Breda en Bergen op Zoom een gebied samen bestuurd.

Mede door bedijkingen werd dit gebied en de daaruit voor hen voortvloeiende inkomsten, steeds belangrijker. Omdat in de verdelingsakte van 1287 niet precies stond aangegeven wie welk gebied zou krijgen, werd toen een soort arbitragecommissie ingesteld, die in de jaren 1287-1290 met voorstellen kwam.

Om beide Heren van gelijke waarde te voorzien kwam het voorstel om een gedeelte van het gebied gezamenlijk te besturen.

Dit gebied nu kwam in 1458 voor een definitieve scheiding in aanmerking. Aan de Heer van Breda werden toebedeeld: de stad Steenbergen met wat daarbij hoorde; het gebied van Roosendaal en dat deel van Wouw dat tot dusverre gezamenlijk bestuurd was. De Heer van Bergen op Zoom kreeg: Oudenbosch; Oud Gastel; Hoeven; onbedijkt gebied van Sint Maartenspolder, Nieuw Gastel, Standdaarbuiten, Fijnaart, Heijningen en Willemstad.

In de verdelingsakten werden nog nadere bepalingen opgenomen over de grenzen, de loop van de rivieren, de rechtsmacht van de schepenbanken, de rechten en particuliere bezittingen van beide Heren in elkaars gebied, het vervoer van arrestanten over elkaars grondgebied et cetera. Tenslotte werd bepaald dat de Heer van Breda jaarlijks een bedrag moest betalen aan de Heer van Bergen op Zoom, omdat de Heerlijkheid Breda meer opleverde dan de Heerlijkheid Bergen op Zoom.

Uitgroei

Na 1458 breekt een periode aan waarin de Heerlijkheid tot verdere uitgroei kwam door bedijkingen en aankopen van heerlijke rechten.

In 1480 verwierf de Heer van Bergen op Zoom een deel van het versnipperd gelegen gebied van de Heerlijkheid Gageldonk, tot dusverre een hertogelijke enclave in zijn gebied. Hij kocht dat deel dat in het gebied van Wouw was gelegen en verenigde het met de Heerlijkheid. In 1483 liet hij Sint Maartenspolder tussen Hoeven en Oudenbosch bedijken. De heerlijke rechten van Woensdrecht waren in 1250 door de Heer van Breda in leen gegeven aan de Heer van Kruyningen. De Heer van Bergen op Zoom kocht deze rechten in 1492 af en kon dit land met het domein van de Heren van Bergen op Zoom verenigen.

De Heerlijkheid Ossendrecht was in 1277 aan Nicolaas van Cats in leen gegeven. Door vererving viel deze Heerlijkheid in twee helften uiteen, waarvan de Heer van Bergen op Zoom in 1503 de ene helft kocht.

Dat het bestuur lange tijd door twee Heren werd uitgeoefend gaf aanleiding tot veel geschillen. In 1761 kwam ook de andere helft aan de Heer (toen Markies) van Bergen op Zoom. In 1525 vond de bedijking van Standdaarbuiten plaats. Het gebied

was als gorzengebied voor de Heer aantrekkelijk om tot ontwikkeling te brengen. Het dorp kreeg vier jaar later een eigen bestuur (schepensbank). De Markies stichtte er een parochiekerk en liet kleinere polders bedijken, waarvan de voornaamste de Mancía Winterpolder is. En zo was een Heerlijkheid tot stand gekomen die uit twee grote, van elkaar gescheiden, gebieden bestond. Deze Heerlijkheid werd in 1533 door keizer Karel V tot Markgraafschap verheven. Toen ontstond de naam het Markiezaat van Bergen op Zoom

Veel oorlogen

Nadat in 1533 de Heerlijkheid Bergen op Zoom tot Markiezaat was verheven, brak er voor dit gewest een nieuwe tijd aan. We kregen met vele oorlogen te maken en er werden grote waterstaat- en vestingbouwkundige werken aangebracht. Zowel voor de stad als voor het platteland kwam er een einde aan de periode van rust en economische bloei. In de stad Bergen op Zoom kwam een einde aan de welvaart die het gevolg was van de belangrijke jaarmarkten.

Het platteland en de daar gelegen dorpen kregen te lijden van de vele oorlogen en de handel liep erg terug. De rol van Bergen op Zoom werd praktisch overgenomen door Antwerpen.

Ontwikkeling van de dorpen

In de 16e eeuw werden er belangrijke bedijkingen ondernomen waardoor enkele dorpen tot ontwikkeling kwamen: Fijnaart; Heer Jansland of Nieuw Gastel; Standaarbuiten was al in 1525 bedijkt. De Heer van Bergen op Zoom had in 1504 zijn bezit uitgebreid door de aankoop van Ossendrecht. In 1563 werd het gors Ruigenhil bedijkt. Het daar gebouwde dorp is later omgedoopt tot Willemstad. In 1568 brak de oorlog uit die na 80 jaar met de Vrede van Munster tot een einde zou komen. Het gevolg van deze oorlog was dat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden van elkaar werden gescheiden, waardoor het Markiezaat veranderde in een grensgebied dat bij de oorlogshandelingen vaak de eerste klap opliep.

Bergen garnizoensstad

Er begon een militaire periode die pas in 20ste eeuw zou eindigen.

Versillende plaatsen werden van vestingwerken voorzien: Bergen op Zoom, Steenberg, Willemstad. Er werd een verdedigingslinie aangelegd tussen Steenberg en Bergen op Zoom waarbij het lager gelegen land in tijden van dreiging onder water kon worden gezet. Bergen op Zoom werd een garnizoensstad waar het garnizoen soms talrijker was dan het aantal inwoners. Bergen op Zoom koos al in het begin van de oorlog (1577) de zijde van de opstandelingen en bleef gedurende de hele Tachtigjarige Oorlog aan de Staatse zijde, terwijl het omliggende land nog onder Spaans bewind bleef.

Veel dijken

De Vrede van Munster in 1648 had tot gevolg dat de soevereiniteit over het Markiezaat werd overgedragen aan de Staten-Generaal. De Markiezen moesten toestaan dat het land mede bestuurd werd vanuit Den Haag door de Staten-Generaal en voor militaire zaken door de Raad van State.

Ondanks de oorlogstoestanden gingen de bedijkingswerkzaamheden gewoon door. In 1583 werd Heijningen bedijkt. In hetzelfde jaar gingen ten gevolge van de oorlogshandelingen (het onder water zetten) de Glymespolder, het Onze

Lieveland en der Jannenland onder Halsteren en de polder Heer Jansland onder Gastel geheel verloren. De laatste polder werd al in 1595/1596 herbedijkt. Door overstroming gingen de polders het Zuidland onder Bergen op Zoom en Hildernisse al eerder verloren. In het laatste kwart van de 16e eeuw werden nog een aantal gorzen onder Fijnaart bedijkt (Dorpsgor, Appelaar en Schuddebeurs). Het dorp en de polder Ruigenhil ging echter voor het Markiezaat verloren. Prins Willem van Oranje liet op eigen kosten het dorp omwallen. De stad lag uitstekend aan de samenkomst van het Haringvliet, Hollands Diep en Volkerak. Zijn zoon prins Maurits verleende het in 1586 stedelijke rechten en doopte de plaats om tot Willemstad, naar zijn vader Willem van Oranje.

In 1611 werden de Beymoerenpolders onder Halsteren herbedijkt. In 1621 werd de oorlog hervat. Dit had onmiddellijk gevolgen voor stad en land van Bergen op Zoom. De stad werd in 1622 door het Spaanse leger onder leiding van Spinola belegerd. De stad kon standhouden; voor de bevolking op het platteland had deze belegering wel nadelige gevolgen. De doortrekkende legers plunderden vele boerderijen en dorpen. Waar kampementen werden opgeslagen, bleef van de akkers maar weinig over. Na afloop van de belegering konden de boeren de loopgraven en aarden wallen verwijderen en perceelscheidingen herstellen. Daar kwam na 1628 bij dat vele landerijen onder water gezet werden in het kader van de verdedigingslinie tussen Steenberg en Bergen op Zoom. De schade aan landbouwgrond was dan nog jaren later merkbaar. De bedijkingen werden na 1658 weer voortgezet: onder andere de Henriëttepolder en Elisabethpolder onder Fijnaart, de herbedijking van de Oud-Glymespolder onder Halsteren in 1688 en de bedijking van de Auvergnepolder in 1692. Ook werden de ondergelopen polders onder Woensdrecht weer bedijkt, alsmede de Noordpolder van Ossendrecht. Deze werkzaamheden en het herstel van de oorlogsschade eisten grote investeringen. De 17e eeuw was voor het Markiezaat dan ook beslist geen Gouden Eeuw.

Ook in de 18e eeuw had het gebied nog te lijden van oorlogshandelingen, waarbij de belegering en inname van Bergen op Zoom in 1747 een waar dieptepunt vormden. Toch kon de Markies zijn gebied in de 18e eeuw nog aanzienlijk uitbreiden door de herbedijking van de polder het Noordland onder Woensdrecht (de Prins Karels polder), de bedijking van de Sabina-Henricapolder onder Heijningen, de Augustapolder onder Borgvliet in 1787 en door aankoop van de andere helft van de Heerlijkheid Ossendrecht, van de heerlijke rechten over Huijbergen, Heerlijkheid Hoogerheide en ook die van Calfven. Zo ontstond het gebied dat tot 1795 verenigd was tot het Markiezaat van Bergen op Zoom.

De 19de eeuwse ontmanteling van de stad

Bergen op Zoom heeft grootse plannen met De Parade in het centrum van de stad. Dit is niet de eerste keer. Diverse keren zijn er grootse plannen gemaakt, waarvan er enkele ook daadwerkelijk uitgevoerd werden. Belangrijk was de 19de eeuwse ontmanteling van de stad. De vesting Bergen op Zoom was bij de wet van 16 januari 1867 officieel opgeheven. Kort tevoren was aan Frederik Willem van Gendt opgedragen het slopen van de vestingen Bergen op Zoom, Venlo e.a.

In Bergen op Zoom volbracht hij niet alleen deze opdracht, maar traceerde op de vrijgekomen gronden het uitbreidingsplan van de stad, dat zo goed aansloot bij de

bestaande plattegrond. Bij de uitvoering van zijn opdracht te Bergen op Zoom, merkte men uit zijn brieven zeer goed dat hij ver vooruit zag voor wat betreft stedenbouwkundige problemen. Aanhoudend verdedigde hij met kracht de ruime brede straten, dubbele rijwegen gescheiden door plantsoenen, tegen de opvattingen van het toenmalige gemeentebestuur. Volgens de officiële aanbestedingsstukken werd in 1868 begonnen met het slechten van de vesting in etappes. In plaats van allerlei vestingwerken kwamen er nu brede straten. De nieuw aangelegde wegen zijn alle in het stadsbeeld te herkennen. Vrij plotseling immers worden de straten bij het verlaten van de Kleine Bosstraat, Steenbergsestraat en Wouwsestraat breder, zodat men als het ware de oude stad in de nieuwe uitbreiding ziet liggen. In 1876 begonnen de onderhandelingen betreffende de slechting van het zogenaamde Noorderfrontier. Dit bracht de meeste moeilijkheden mee, want dit was een nat front. Er moest dus een andere uitmonding worden gegraven, juist door een vrij hoog gelegen gedeelte der stad, voor het water van de voormalige Moervaart, nu de Zoom geheten, dat de nieuw gevestigde suikerindustrie bovendien niet missen kon. In 1885 werd met dit werk begonnen, wat de gehele regularisatie van de Zoom van de grens bij Essen tot Bergen op Zoom inhield.

Bij de wet van 4 mei 1882 kwamen de wegen op de geslechte gronden ten noorden van de stad met nog enkele andere terreinen in handen van de stad. Dit stelde de gemeente Bergen op Zoom in staat een Volkspark aan te leggen, waarvan de architectuur werd toevertrouwd aan de bekende Rosseels uit Leuven. Hij heeft daarbij van de situatie van het terrein goed gebruik gemaakt. Zo werd zijn plan tot een zeer aantrekkelijk geheel, dat ook vanwege de soort van bomen het bekijken waard was en is. Omdat het zuider en oosterfront het eerst waren geslecht heeft op die gronden vanaf 1870 tot 1921 de grootste stadsuitbreiding plaats gevonden. Bovendien begon men aan de Antwerpseweg een lintbebouwing, die na 1910 en nog sterker na 1920 tot een lelijk gezwel aan de stedelijke plattegrond was uit- en vastgegroeid.

Pas na 1927 is het oude Noorderfrontier als bouwgrond gebruikt kunnen worden, omdat het Rijk deze toen pas beschikbaar stelde. Binnen enkele jaren was het oude 'uitbreidingsplan van Gendt' voltooid. Nieuwe terreinen moesten gezocht, modernere uitbreidingsplannen ontworpen worden.

Jaarmarkten

In de Paastijd werden er omstreeks 1500 in Bergen op Zoom de jaarmarkten gehouden. De stad moest het toen vooral van de handel hebben, waarvoor Bergen op Zoom in die tijd een gunstige ligging had: van de Schelde liep er noordwaarts een vaarroute die zich even voorbij Bergen splitste: naar het westen richting Engeland en verder naar het noorden richting Maas- en Rijnstrekken. De stad kende in de laatste helft van de vijftiende en de eerste helft van de zestiende eeuw twee belangrijke jaarmarkten: de Paasmarkt in het voorjaar en de Koudemarkt in november. Ze duurden allebei een maand en sloten aan op die van Antwerpen. Het houden van een jaarmarkt was een privilege, een voorrecht dat de stad door haar Heer van Bergen tegen betaling verleend werd. Hij was een leenman van de Hertog van Brabant, die op zijn beurt weer leenman was van de Keizer van het Duitse Rijk. Het lukte Bergen op Zoom tegen betaling om van de laatste twee Heren bevestiging van het privilege te krijgen. Dat was belangrijk want nu kon de stad omstreeks 1500 in haar aankondiging van de jaarmarkt heel wat beloven: een vrije jaarmarkt waar iedereen met zijn goederen kon komen, blijven en vertrekken. Deze garanties lijken voor ons nogal vanzelfsprekend, maar dat waren ze niet. Een stad vormde namelijk

in de Middeleeuwen zo sterk een economische eenheid, dat een koopman in een vreemde stad aansprakelijk gesteld kon worden voor schulden die een stadgenoot daar had. Zijn goederen konden dan in beslag genomen worden totdat de zaak geregeld was. De jaarmarktvrijheid verzekerde hem ervan dat dat niet gebeurde, niet in de jaarmarktstad, maar ook niet in steden die hij op weg erheen aandeed. Helemaal vrij waren de jaarmarkten toch ook weer niet: vijanden van de Heer en van Brabant, zeerovers, straatrovers, brandstichters, moordenaars en de andere 'quaetdoenders' hield men angstvallig buiten de stadspoorten.

Tollen

Een koopman op weg naar een jaarmarkt moest wel tol betalen. Tollen zijn te vergelijken met onze in- en uitvoerrechten: in ieder graafschap of hertogdom waar de koopman door heen reisde moest hij betalen. Er is echter een verschil: de inkomsten ervan vloeiden in de kas van de Landsheer, want zoiets als een staatskas kende men nog niet. De landsheer kon door tarieven te wijzigen zijn eigen politieke of financiële belangen dienen.

Tollen werden per jaar verpacht. De pachters betaalden een vast bedrag en haalden hun winst als er meer schepen met goederen passeerden dan verwacht. Ze probeerden dus zoveel mogelijk kooplieden te 'pakken'. In 1516 kocht de stad de Brabantse watertol af voor een groot bedrag dat bij elkaar gebracht werd door leningen af te sluiten waarvoor de eigendommen van alle Bergse burgers als onderpand dienden. Een hypotheek op de hele stad dus, maar verantwoord, want de welvaart van Bergen was afhankelijk van de jaarmarkten en bij achteruitgang van de stad zouden de eigendommen van de burgers toch in waarde verminderen.

Boze kooplui

Bergen op Zoom had er baat bij als er veel kooplieden naar de jaarmarkten kwamen. Deze mensen moesten natuurlijk onderdak hebben en bovendien verteerden ze het nodige. Dat betekende werkgelegenheid en inkomsten voor de Bergenaren. Verder moesten de goederen gewogen, gemeten en gekeurd worden door officieel daarvoor aangestelde personen. Ook dit leverde de stad geld op. Daarbij kwamen dan nog de kraamgelden. En....., iedere vreemde koopman die met zijn schip in de Bergse haven aanlegde, was verplicht zijn goederen naar de markt te laten vervoeren door de 'cordewaghencruyers' (cordewaghen = duwkar) uit de stad. Overigens verliep dat niet steeds vlekkeloos. Natuurlijk wilde men niet dat de kooplui daarom weg zouden blijven. Er werd dan ook een gilde georganiseerd, onder controle van het stadsbestuur, zodat de ruwe sjouwers voortaan in de gaten gehouden konden worden. Veel hielp dit echter niet, want in 1547 klaagden de kooplui nog steeds over kruiers, die soms ook te veel voor hun werk wilden rekenen. Daarom besloot het stadsbestuur de tarieven tot in details nauwkeurig vast te stellen.

Van alles wat

Tijdens de jaarmarkt was de hele stad als het ware marktterrein. Meestal stonden kooplieden met hetzelfde artikel bij elkaar, bijvoorbeeld in de Lakenhal en op de Huidenmarkt. Kwamen er veel kooplui uit dezelfde stad of uit hetzelfde land, dan stonden die ook nog weer bij elkaar en genoten soms aparte voorrechten. Zo hadden de Engelsen met hun wol een hele straat tot hun beschikking, waarvan de bewoners verplicht waren om tijdens de jaarmarkt hun voorkamers af te staan aan de kooplui. Het stadsbestuur had zelfs een apart groot huis voor ze gekocht, dat ze het hele jaar mochten gebruiken.

Er waren van allerlei kooplui: huidevetters, smeden, bontwerkers, lakenkooplui, viskooplui, bakkers en slaggers. Er stonden ook kramen waar van alles verkocht werd, van tinnen eetgerei tot medicijnen, vingerhoeden of speelgoed. Ook de Bergse middenstand verdiende aan de jaarmarkten. Die had het voordeel dat ze via verordeningen, de zogeheten gildekeuren, allerlei eisen kon stellen aan producten die van buiten de stad kwamen, voorschriften waar niet-Bergse kooplui zich aan te houden hadden. Daarnaast waren er keuren speciaal voor Bergse handwerkslieden, die bedoeld waren om onderlinge concurrentie tegen te gaan en talloze voorschriften om de kwaliteit te waarborgen. Zo mochten Bergse schoenmakers na zonsondergang geen schoenen maken, want dan zagen ze niet goed meer waarmee ze bezig waren. Bovendien waren ze verplicht dezelfde kwaliteit te leveren als de Antwerpenaren.

Wisselaars

Op iedere jaarmarkt kwamen ook de wisselaars voor. Er waren namelijk verschillende soorten munten in omloop. Daarnaast werd er gewerkt met schuldbekentenissen. Had een koopman zo'n schuldbekentenis van iemand dan kon hij er op zijn beurt weer een ander mee betalen. Het duurde dan ook niet lang of er dienden zich mensen aan die hier wel een administratie van wilden bijhouden zoals de wisselaars. Dat was dan ook het begin van het bankwezen.

Een jaarmarkt was een levendige gebeurtenis die zeker ook zijn sporen in onze stad achtergelaten heeft. We hoeven maar te denken aan: de Krabbenfoor, Beursplein, Engelsestraat, Grote Markt, Kettingstraat (tijdens de marktdagen werd de straat met een ketting afgesloten), Korenbeursplein, Vismarkt.

Oorspronkelijke tekst: Ben Daeter